

Оптова торгівля: світові та українські ринки

Оптові продуктові ринки — не лише місце, де фермери можуть знайти свого покупця, вигідно збути продукцію, отримати низку супутніх послуг. Вони виконують значно важливішу функцію — своєю резолюцією ООН визнала необхідність створення оптових продуктових ринків в усьому світі для уbezпечення від глобальних економічних криз.

РОМАН КОРИНЕЦЬ, президент Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України, заступник голови Комітету підприємців АПК ТППУ

Ще 5–10 років тому вітчизняні маркетологи, аналітики скептично ставилися до оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) і ще більш скептично — до можливості формування їх мережі в Україні. Основні аргументи скептиків:

- оптові ринки — це просто історія, їх незабаром витіснять супермаркети;
- вони можуть спричинити додаткові транспортні витрати й затримку порівняно з більш децентралізованими системами збути, які передбачають прямий продаж від виробників (або заготівельників) кінцевим роздрібним торговцям.

Скептицизм щодо ОРСП можна пояснити як переоцінкою ролі супермаркетів (хоча цей сегмент торгівлі активно зростає в Україні), так і відсутністю знань про ту роль, яку відіграють ОРСП у світі.

Проте вони продовжують завойовувати свою нішу в системі збути сільгосппродукції. Таку позитивну динаміку можна пояснити тим, що ОРСП виконують різні фізичні та економічні функції, які є актуальними для нашого агросектора. Крім того, оптові ринки дозволяють групувати продовольчі з різних джерел виробництва або збирання, доставляти їх у територіально розкидані роздрібні торгівельні точки, порівнювати ціни та якість продукції, урівноважувати ринкові позиції учасників ринку, надавати ринковим агентам сервісні пропозиції зі зберігання, сортування, пакування та банківські послуги тощо.

ГУРТОВІ РИНКИ СВІТУ

За даними обстеження 2008 року Світової асоціації оптових ринків (WUWM), загальна площа всіх гуртових ринків (тільки членів WUWM) становить 5,6 тис. га (табл. 1). Найбільшим за територією серед ОРСП є Sidney Market (Австралія), що розмістився на 673 га, серед європейських — Mercasevilla S. A.

(Іспанія) — 444 га, a Velikopolska Giedla (Польща) — 120 га (був донедавна найбільшим ОРСП Східної Європи).

Щодня вони приймають 550 тис. відвідувачів і обслуговують 20% населення світу. Сукупний оборот операторів цих ринків перевищує 55 млрд євро, а сукупний обсяг реалізованої продукції — понад 54 млн тонн.

Плодово-овочева продукція реалізується практично на всіх ринках — 98%. Половина ринків займається до того ж реалізацією м'ясо-молочної продукції, дві третини ринків — реалізацією риби та морепродуктів; понад половина торгує квітами. Близько 50% цих ринків перебувають у державній власності, 32% — у напівдержавній. Лише 13% ринків повністю приватизовано.

Інвестиції є важливим чинником успішної роботи гуртових ринків. За період 2000–2006 рр. сукупні інвестиції в розбудову інфраструктури ринків становили 1,4 млрд євро — у середньому 200 млн євро на рік. Більшу частину цих коштів вкладено в гуртові ринки країн ЄС і витрачено на утримання будівель і дотримання санітарно-гігієнічних норм тощо.

Загальний розвиток, місце та роль ОРСП тісно пов'язані з економічним розвитком країни. Як свідчить практика, спочатку на оптових ринках зростає обсяг торгівлі, що здійснюється в їх приміщеннях, оскільки з розвитком аграрного сектора фермери нарощують обсяги виробництва. Потім частка ОРСП у торгівлі свіжим продовольством зменшується, бо фермери починають більше орієнтуватися на ринку, укладати прямі договори із супермаркетами чи покупцями у вертикально координованих й інтегрованих маркетингових системах.

Власне, маємо подібну ситуацію в Україні: фермери нарощують обсяги виробництва, однак через відсутність навичок із маркетингу, нездатність задоволити вимоги мережевої торгівлі, самостійно сформувати оптову партію продукції практично не мають доступу до організованої торгівлі. Тому ОРСП для України на цьому етапі стає чи не найважливішою ринковою організацією.

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРСП

Формування національної мережі оптових сільгоспринків було закладене Державною цільовою програмою розвитку

українського села, яка розроблена на період до 2015 року. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» визначає правові засади організації діяльності ОРСП в Україні, регулює відносини у цій сфері та виписує особливості захисту прав і законних інтересів сільгоспиробників.

Правила роботи оптових сільгоспринків розробляє кожний окремий ринок на підставі Типових правил, затверджених Мінагропродом України.

Найголовніша послуга, яку надає ОРСП продавцям продукції, – торгові місця та... покупці. Для оптового ринку найважливішим є оптові покупці, вимоги яких відрізняються від вимог роздрібного покупця.

Кажучи про інші вигоди для сільгоспиробників, варто нагадати, що ОРСП – потужні інформаційні центри. Ідеється не тільки про ціни на продукцію. На таких ринках розташовують, як правило, свої представництва найбільші постачальники засобів виробництва (насіння, саджанці, міні-техніку). ОРСП – це ще й потужні виставкові центри, де можна і себе показати, і на конкурентів подивитися. Тут можна отримати кредит у банку, застрахувати майбутній урожай, знайти замовника на продукцію, проконсультуватися із фахівцями: ветеринарами, агрономами, маркетологами, юристами. До речі, Львівська аграрна дорадча служба розмістила свій центральний офіс саме на оптовому ринку «Шувар».

ЕПІЦЕНТРИ ГУРТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Майже кожен обласний центр має стихійні оптово-роздрібні ринки у формі базарів. За офіційною інформацією, в Україні

діють близько 600 оптових ринків. Вони є невеликими за розмірами і, як правило, не дотримуються основних принципів діяльності, наприклад таких, як продаж товарів винятково оптовим продавцям, функціонування лише в світлу пору дня тощо. До того ж ці ринки дуже рідко надають супутні послуги з підвищення якості продукції (миття, сортування, фасування), що є обов'язковим атрибутом ОРСП. Тому можна сміливо казати про відсутність в Україні ОРСП у «чистому» вигляді.

Водночас необхідно констатувати, що в Україні ринки залишаються суб'єктами права приватної власності, механізми державно-приватного партнерства в цьому сегменті не застосовуються, а оператори ринку, зокрема фермери й інші товарищебудівники (як і держава!), не мають жодного впливу на формування та реалізацію політики ринку. Таку закритість ОРСП в Україні можна також розглядати як стримувальний фактор щодо залучення фінансів потенційних акціонерів.

На свій захист власники ОРСП кажуть, що, на відміну від інших країн світу, в Україні всі ОРСП – приватні структури, тобто, здійснюючи роздрібну торгівлю, самотужки заробляють кошти на розбудову інфраструктури, бо бюджетна підтримка є незначною (зверніть увагу, 2012 року вона становила 248 млн грн. – Ред.) і непрогнозованою, а кредитні ресурси дорогими.

На сьогодні статус ОРСП наказом Мінагрополітики надано юридичним особам у Львівській, Київській, Запорізькій, Одеській, Донецькій, Харківській, Херсонській, Рівненській, Луганській, Миколаївській областях і в місті Маріуполі.

Таблиця 1. Загальна інформація про гуртові ринки — члени Міжнародного союзу гуртових ринків

	Країни Північної та Південної Америки	Країни Азії та Тихоокеанського регіону	Країни Європейського Союзу	Європейські країни, що не є членами ЄС	Інші країни	Загалом
Загальна площа ринків, га	1309	436	3574	55	291	5666
Площа приміщень, м ²	3 441 057	1 310 022	8 511 399	54 132	542 833	13 859 443
Кількість відвідувачів на день	122 073	126 812	249 185	10 500	38 300	546 870
Чисельність населення, що обслуговується, тис. осіб	146 206	151 300	262 430	4100	31 700	595 736
Кількість операторів	8855	6762	19 872	1755	9605	46 849
Кількість виробників	13 279	4620	14 693	3450	24 768	60 810
Кількість клієнтів	18 076 879	4442	200 737	10 670	21 317	18 314 045
Чисельність персоналу	109 027	22 673	109 040	3250	1142	245 132
Сукупний оборот, тис. євро	5 164 594	7 198 537	41 861 521	596 800	856 165	55 677 617
Сукупний обсяг продукції	12 735 461	12 560 718	26 006 473	612 185	2 303 524	54 218 361

Табл. 2. Показники ефективності реалізації плодово-овочевої продукції на ОРСП

	Країни Північної та Південної Америки	Країни Азії і Тихоокеанського регіону	Країни Європейського Союзу	Європейські країни, що не є членами ЄС	Інші країни	Загалом
Обсяг продукції на 1 га території ринків, т	9726	28 809	7276	11 139	7921	9570
Обсяг плодово-овочевої продукції на м ² на рік, т	3,5	9,0	2,6	11,3	4,9	3,6

Довідка

Історія європейських оптових торгівельних майданчиків розпочинається одночасно з появою перших міст. Так, на найдавнішому гуртовому ринку «Ковент-Гарден», що у Лондоні, продаж свіжих продуктів ведеться ще із середніх віків.

Інтенсивно ОРСП почали виникати на початку ХХ ст. у великих містах на місцях традиційної торгівлі овочами, фруктами, квітами, тваринами тощо. Влада міст утворювала такого типу суб'єкти, що мали відповідну інфраструктуру, спостерігала за дотриманням вимог санітарного та ветеринарного контролів, надавала організаційну та фінансову підтримку тощо.

У формуванні системи ОРСП є багато нюансів. Наприклад, у Японії ще 1923 року розроблено й прийнято Національну політику (закон) щодо оптових продовольчих ринків. Закон зобов'язує місцеві органи влади створювати такі ринки за рахунок власних коштів у всіх містах з населенням понад 200 тис. осіб.

Часто як приклад ефективної роботи ОРСП наводять французький ОРСП «Ронжі». Для захисту й підтримки його становлення 1970 року уряд оголосив «Ронжі» ринком національного значення. Торгівельні площи були захищені спеціальною зоною радіусом 20 км. У цю захисну зону повинні були приїздити всі великі оптові торговці. Якщо вони не мали бажання торгувати на ринку, то мусили вийти із захисної зони й розташуватися за її межами. Малі оптовики в захисній зоні не могли вести діяльність, якщо не мали свого представництва на ринку. Така політика захистила діяльність оптових торговців на ринку, що дозволило «Ронжі» розвиватися. На думку експертів, процвітання ОРСП «Ронжі» можна пояснити переважно чіткою урядовою політикою, спрямованою на захист діяльності малих і середніх оптових і роздрібних торговців.

Структура різних оптових ринків, як правило, мало чим відрізняється. Та все ж окремі ОРСП мають чи планують мати особливості. Наприклад, херсонський ОРСП «Янтар» планує створити 5 локальних логістичних центрів, які виконуватимуть роль регіональних торговельно-виробничих майданчиків. Планується також, що цей ринок матиме унікальні «ворота» на світовий продовольчий ринок – річковий інтерmodalний термінал, через який морськими шляхами продукція направлятиметься на експорт.

Піонером становлення оптових ринків України нині є ОРСП «Шувар», що залишається реально найбільшим і повноцінно діючим гуртовим ринком. Він урахував усі помилки оптових ринків Польщі й інших країн Центральної та Західної Європи. Шороку через ринок продається близько півмільйона тонн сільгосппродукції. Виробники для продажу власної сільгосппродукції можуть використовувати як майданчик для торгівлі з автомобілів, так і спеціалізовані павільйони. Наприклад, павільйон «Овочі-фрукти» має площину 4368 м², на якій розміщено 60 торгових місць, овочесховище площею 1680 м², складські приміщення загального користування – 336 м². Торгові приміщення забезпечені комунікаціями – водопостачанням, каналізацією, електро живленням.

Набирає обертів торгівля на ринку «Столичний», що на Окружній у Києві. За розмірами своєї території (160 га), проте, на жаль, не за обсягами торгівлі – «Столичний» є найбільшим у Східній

Європі гуртовим сільгоспринком. Як і на «Шуварі», продавці можуть скористатися майданчиками для торгівлі з автомобілів, критими площацками, павільйонами. Ринок пропонує послугу «Листанційні продажі»: виробник може продавати власну плодоовочеву продукцію на ринку, не залишаючи свого господарства, а ситуацію контролювати за допомогою веб-камери, що встановлена у торговому ряду. Продаж продукції здійснюють продавці ринку, а ціну регулює виробник через інтернет або телефоном. Облік реалізованої продукції та виручки здійснюється у реальному часі.

У Києві крім «Столичного» діє ще один оптовий – «Фермер» на Троєщині, якому досі віддають перевагу приватні фермери-овочівники.

Популярним залишається ринок «Нежданий» у селі Великі Копані на Херсонщині, хоча його не внесено в реєстр ОРСП (його екс-директор, Федір Негой, сьогодні є народним депутатом України). До листопада ринок працює у цілодобовому режимі. Тут також у реальному часі можна стежити за цінами на сільгосппродукцію за допомогою телефону або через сайт ринку. Для мешканців Херсонщини на ринку діє дисконтна програма, яка передбачає надання знижок на ринку виробникам продукції.

Нині все частіше лунають розмови про будівництво поблизу Херсона ринку «Янтар», який може серйозно вплинути на роботу ринку «Нежданий».

Інші оптові ринки перебувають на етапі становлення. Більшість із них ведуть торгівлю на відкритих майданчиках чи в окремих павільйонах, щоб заробити кошти на свою розбудову.

ПРОГНОЗ

Якщо оцінювати майбутнє ОРСП, то варто поставити собі запитання: у чиїх руках буде оптова торгівля, якщо не створювати мережу ОРСП? Аналізуючи ситуацію з виробництвом і збутом української сільгосппродукції, експерти стверджують, що без розвитку мережі ОРСП в Україні найближчим часом є ймовірність виходу на наш ринок потужних міжнародних оптових компаній, які монополізують сільгоспторгівлю, що негативно позначиться на прибутках вітчизняних господарств. Відкриття митних кордонів, особливо з тими країнами, де аграрне виробництво активно дотується, є низькі кредитні ставки, фермерам допомагають інструментами опосередкованої підтримки (наприклад, через системи консультування, поширення знань та інформації), несе неабиякі загрози для українського, особливо невеликого виробника. Тож ОРСП для українського овочівника – наче надійні автомобільні дороги для України, без яких неможливий розвиток торгівлі та вітчизняного агропромисловця.

Чи не тому варто ще раз уважніше придивитися до світового досвіду діяльності ОРСП. І не тільки з позиції підготовки крашного технічного проекту, хоча це також дуже важливо, а й з боку забезпечення публічності управління ОРСП, прозорості державної підтримки, створення сприятливого клімату для становлення таких ринків. ●